

A "HÍRHEDT" VÁCI KIÁLTVÁNY

1849. január 5-én Görgei Artúr tábornok a feldunai magyar királyi hadsereg (főszereg) parancsnoka kiáltványt hirdetett ki katonái előtt, s ezzel párhuzamosan egy hadtesti nyilatkozatot tett közzé Vácon.

Ezen proklamációkból értesülhetett mindeki, hogy a hadvezér - az alkotmányos monarchia védelmének céljából - függetleníteni kívánja magát a Honvédelmi Bizottmány iránymutatásaitól, amennyiben ezentúl csak a hadügyminiszter törvényes parancsainak engedelmeskedik, és egyúttal elhárítja magát minden olyan alkutól, egyezkedéstől, ami csorbát ejthet a sereg becsületén.

A proklamáció hatása óriási volt, bár sokan félreértettek. Az ország nyugati részét és a fővárost ellenőrzése alatt tartó ellenség tábornagya Windisch-Grätz hűségnyilatkozatként értékelte, amely kellő alapot nyújt a megadásról szóló tárgyalásokhoz. A katonák a rend helyreállításának első jelét látták benne, csakúgy mint a radikális ifjúság egy része, amely - Jókait idézve - az "irányadó szót" olvasta ki a kiáltványból. Mások - elsősorban a Honvédelmi Bizottmány tagjai - pártütésről beszéltek. Kossuth egyenesen árulást kiáltott egy január 19-i Szemeréhez írott levelében, mikor a Vácon történekről írt.

Később az indulatok lecsillapultak, de mindenki előtt tiszta maradt, hogy a váci kiáltvány egy fordulatot jelentett a szabadságharc menetében. Meghatározó volt az esemény a két férfiú - Kossuth és Görgei - későbbi kapcsolataira nézve, és a legalizált forradalom ekkor vált végérvényesen törvények feletti önvédelmi harccá. Próbáljuk nyom követni, hogy milyen tényezők járultak hozzá a kiált-

vány létrejöttéhez, és ezáltal talán jobban megérthetjük a szabadságharc későbbi eseményeit.

1848 télelőjén seregünk - maga mögött tudva Schwehát szégyenét - Görgei Artúr vezérlete alatt az ország nyugati határszélén állomásozik. A tél igen kemény; nem ritka a -20-25 °C-os hideg. A tény rendkívüli jelentőséggel bír, hiszen katonai szempontból igen fontos. Az ifjú Görgei tábornoknak nap mint nap a rosszul felszerelt hadsereg hidegtől elszenvedett gyötrelmeivel kell szembenéznie. Mindez természetesen meghatározó tényező egy-egy haditerv kidolgozásánál. Egy vacogó, hiányos ruházatú ármádia harci kedve soha sem lehet megfelelő, túl azon, hogy a hiányosságok alapjaiban gátolják meg "nagyszerű offenzívák" vállalását. Nyilvánvaló ez az 1848. november 1-jén kinevezett Görgei Artúr számára is, aki egyrészt kalandorságra nem vehető felelős katona, másrészt még nem az a kicsiszolt stratégá, amellyé majd 1849 tavaszára válik.

1848 utolsó hónapja a forradalmi tavasszal és az alkotmányosság keretein belül vívott politikai, később fegyveres harccal szemben egyetlenegy előnnyel bír csupán: a helyzet áttekinthető.

A visszaerősödött osztrák birodalom egyre nyíltabban támadja augusztus 5-től - az olaszok bukásától - mindazon vívmányokat, melyek törvényességét V. Ferdinánd császár szavatolta.

A nyílt konfrontáció igenlésén túl az udvar már intézményesíteni is szeretné a március 15. előtti állapotokat. Batthyány Lajos miniszterelnök lemondását Ferdinánd október 3-án tudomásul veszi, s Récsey minisztertelnöki kinevezését - a törvényességet és az országgyűlést megcsúfolva - hivatalos ellenjegyzés nélkül október 4-én aláírja. Még ezen a napon az új miniszterelnökkel aláíratatják az

előző napi keltezésű leiratot az országgyűlés feloszlatásáról. Az egyezkedést keresők utolsó reménye is semmivé vált ezáltal, de a válasz nem sokat késik.

Az országgyűlés október 8-i határozatában rámutat a leirat törvényteleniségére, s az ország vezetését az eredetileg a miniszterelnök segítségére és helyettesítésére létrehozott Honvédelmi Bizottmányra bízta. Október 8-a után a Bizottmány tehát az ország teljhatalmú kormánya. Az eredeti játékszabályokra ezentúl már gondolni sem lehet, de emlékét egy formaság ezentúl is őrzi.

A Honvédelmi Bizottmány minden írásbeli aktusának végére odaírják: "jóváhagyás reményében". Ez a kis apróság hatalmas jelentőséggel bír. A két szó jelenti egyfelől azt, hogy az ország vezetése saját szándéka szerint az ősi procedúrát nem tagadja meg (az aktusok törvényességének kelletteljességeként tisztelik továbbra is a királyi jóváhagyást), másfelől ebben a nyitvatartásban az is benne van, hogy a törvénytelenésekre Magyarország nem saját akaratából válaszol kényszerintézkedésekkel.

A törvénytelenések sora pedig folytatódik. V. Ferdinánd 1848. december 2-án lemond a trónról unokaöccse Ferenc József javára, megbontva ezzel a Pragmatica Sanctio által előírt örökösödési rendet. A magyar nemzet sarkalatos jogának (a király nemzet általi megválasztása) ilyen megsértése szükségtelenné tesz bármiféle nyitvatartást. December 7-én - mindezt átlátva - Kossuth elhagyatja néhány katonatiszt kinevezési okleveléből a "király és a haza nevében" formulát. Ekkor ez a tett felér egy függetlenségi nyilatkozattal, és ez veszélyes.

A nemzet - éppen Kossuth Lajost idézve - "kizárólag monarchikus". Ez a tradicionális - és nem konzervatív(!) - monarchikus érzelmi beállítódás fokozottan érvényesül a katonák körében.

A Honvédelmi Bizottmány, pontosabban Kossuth ezen - lát-
szólag jelentéktelen - lépéséből nemcsak azt lehet kiol-
vasni, hogy Ferenc Józsefet, mint magyar királyt a kor-
mányzat törvényen kívülinek tekinti, de azt is, hogy a Bi-
zottmány a királyság egész intézményrendszerétől kívánja
függetleníteni magát. Ezt később alátámasztja Kossuth de-
cember 22-i felhívása a törvényhatóságok és a nép felé,
melyet nem "jóváhagyás reményében", hanem a Honvédelmi
Bizottmány nevében hirdetnek ki.

Körvonalazódni kezd egy, a királytól, sőt királyságtól
függetlenül respublika fizonómiája. Ez politikailag szük-
ségszerű folyamat, de 1848 végének történelmi dimenziójá-
ban sokak számára (főleg katonák) a becsülettel összeegyez-
tethetetlen előrefutást jelenti. Lehetetlennek tűnik ugyan-
is a szándék (tudniillik a köztársaság felé tendálásé),
amely a "királyra és a hazára" tett eskü egyik pontjával
szemben érvényesül. Az más kérdés, hogy ez a gondolkodás
illúzió, amelyhez való ragaszkodás olyan ellentmondásokat
szül, amire példa mindazon eset, mikor az osztrák császár
nevében tett megadásra történő felszólítás, a magyar ki-
rály nevében tett elutasítással válaszoltatik meg (pl. Pé-
terváradon). Valóban igaz az, hogy decemberben az osztrák
császár (Ferenc József) - de iure - "hadat izent a magyar
királynak" (V. Ferdinánd). De facto ugyan Ferdinánd már
nem magyar király, de ezáltal a 18 éves császár még nem
legitimáltatta magyar királyi címét a magyar nemzettel.
(A választás ősi aktusával és a királyi esküvel valósult
volna meg a legitimáció.) Ebben a helyzetben a - becsüle-
tüket az ellentmondások közepette is védő - katonáemberek
csak azt tehetik, hogy görcsösen ragaszkodnak elismert
királyuk (Ferdinánd) személyéhez, elutasítva ezzel a tör-
vénytelen trónváltást és a köztársaságot is egyúttal. Az
említett Kossuth-okmány kibocsájtása után Görgei táborában

nagy a felzúdulás, amely tovább növe'í Görgei amúgy is hatalmas gondjait. Ahhoz, hogy ezeket a hatalmas gondokat megismerhessük, a decemberi hadieseményekbe való bepillantás szükséges.

December 13-án Windisch-Grätz kijelenti, hogy átlépi Magyarország határát, és ez 16-án meg is történik, bár Simunich tábornok már december 14-én Pozsony vármegyébe tör. Nagyszombat feladása után december 16-án Zichy alezredes katonai ügyetlenkedése egy vészhelyzetet teremt. Ha Simunich átkel a Dunán, a sereg két tűz közé kerül. Görgei megindul Kelet felé, hiszen a határszél ilyen körülmények között nem védhető.

December 18-án ugyan megütközik Mosony előtt Jelasiccsal, de ez az állomány maradék harcikedvének fölszítását célozza és nem a hátrálás végét jelenti. A történések - érthető okok miatt - rémülettel töltik el a hátországot, hiszen ilyen nyílt retiráláshoz még nem szokott hozzá senki. Az aggodalom pedig akkor fokozódik igazán, mikor Görgei tábornok a kormány Pest-Budáról történő távozását javasolja. A vezér terve az, hogy a főerő a Duna jobbpartján visszahúzódik Győrig, s a Fehérhegység főbb átjáratait erős csapatokkal védi, amelyek szorongatás esetén Komáromba és Lipótvárra vonulhatnak. (A visszavonulás egyébként mindig csak erős szorítottság miatt volt megengedett, ahogy ez a korabeli parancsnoki utasításokból kitűnik.)

Pest-Buda viszont - egyelőre - messze van, s a Honvédelmi Bizottmány azon hitében megerősödén, miszerint a nemzet érdekeit egyedül csak ő képes képviselni - a további defenzívát megelőzendő - csaknem 200 km-re a hadszíntértől kijelöli a hadsereg elhelyezkedési pontjait. A messziről jött tervben a határszél a Vértesnél van meghúzva, mely viszont csak akkor használható, ha a másik végről (Pozsony, Győr, Mosony) a sereg visszaszoríttatik. Görgei joggal

bosszankodik az átgondolatlan terven, s így fortyan fel tisztjei előtt: "... Ha még a csapatok elhelyezése fölött sem rendelkezhetem, úgy voltaképp nem vagyok önálló vezér, hanem csak báb a Honvédelmi Bizottmány kezében." A távolból érkezett "szoros parancsolat" a front helyszínén alkotott terveknek mond ellent, és ez Görgei büszkeségét sérti természetesen. A fokozatos hátrálás oka azonban annak tudható, hogy a rossz felszereltségű főhadserg kb. 16 000 katonája megközelítőleg háromszoros túlerő elől kénytelen visszakozni.

A Honvédelmi Bizottmány lánglelkű elnöke, Kossuth viszont úgy látszik, nem veszi tudomásul ezt a hűvös tényt. (Szórványosan küldött leveleiből legalábbis ez olvasható ki, amelyekben egyre csak magyarázatot követel Görgeitől.) Vajon dilettánsként értékelhető a hadügyek területén a jeles államférfi? Semmiképpen!

Wilhelm Rüstow, a németek jeles hadi írója egyik munkájában így ír: "... Kossuthnak kitűnő katonai átpillantó tehetsége jónéhány tábornokét fölülmúlta..." Az elnök egyszerűen az óriási távolság miatt nem láthatja a visszavonulás szükségszerűségét. Ő, aki mindig is a bátorság és elszántság sorsfordító erejét ítélte a legfontosabb, legcélravezetőbb tényezőnek, most a forradalmi vívmányok fokozatos feladásaként értékeli a retirálást. Nem érti, hogy az az érzelmi fűtöttség, ami nélkül elképzelhetetlen lett volna a forradalom maga, kevésnek mutatkozik a szabadságharc főhadszínterén. Az értetlenséghez pedig fokozatosan fölnő egy másik - az előbbinél sokkal veszélyesebb - dolog is: a bizalmatlanság. Felmerül a kétség - először a háború folyamán -, hogy a fővezér esetleg saját harcát folytatja, s nem a haza érdekében küzd. A másik oldalon Görgei - akinek a vállára egy hadsereg gondja nehezedik - nyugtalan. Ő, akinek a szállító szekerek elrendezésétől kezdve a táborban

terjedő tetvesedésig mindent figyelembevéve kell döntéseket hoznia, nem érti, miért nem hagyja a civil kormányzat nyugton, hogy a címén illető jogait teljességükben gyakorolhassa. Meggondolkodtató, hogy igazán bizalommal teli és nyugodt a két férfiú csak a személyes találkozások alkalmával volt egymás iránt. Sajnos mindkét titán környezetében fellelhetők voltak ugyanis olyan ármánykodók, akik a kételyek és nyugtalanságok növelésére voltak alkalmasak inkább, mintsem, hogy oszlatták volna azokat. Bayer ezredes a vezérőrnagy táborában, Madarász László az elnök környezetében volt a legnagyobb bajkeverő. Mindezek mellett az ország két nemeslelkű vezetője Görgei és Kossuth - maguk mögött tudva legjobb tudásuk diktálta cselekedeteiket - meggyőződve hitték, hogy saját elképzeléseik a legcélravezetőbbek, meg sem kísérelve a másik fél elgondolásait is latba vetni. Megjegyzendő, hogy a toleranciára ebben az időben Kossuth részéről lett volna nagyobb szükség. Az elnök egyébként éppen olyan elfoglalt, mint a tábornok. Mennydörgő szózataival guerilla-csapatok felállítását szorgalmazza, szervezi az ország védelmét napi tizennyolc-húsz órában. Ezekben a napokban - úgy tűnik -, ő maga a Honvédelmi Bizottmány, és egyéni akciói az ország tényleges kormányának nevében egyre több aggodalommal töltik el - elsősorban - a katonákat. Azzal elégedetlenek a seregbeliek, hogy a kormány mintegy eszközként használja a feldunai ármádiát. Az elégedetlenkedők hangadói közül huszonöt tiszt elbocsájtására kényszerül a vezér a rend megtartása végett december 25-én.

Ekkor már Győrben van a hadtest Görgei pedig meghajol a Honvédelmi Bizottmány előtt, és két nappal később Győrt is feladva a város polgáraihoz szóló felhívásokat a Bizottmány nevében ragasztatja ki. A helyzet pedig tovább

romlik. December 28-án már Bábolnán szállásolják el a katonákat. A vigasz sovány: Perczel kb. 5 000 fős csapatával a Vérteshoz ér, Guyon pedig csatlakozik a főszereghöz. A túlerő közeledésének hírére már másnap átkel Görgei a Vértesen és főhadiszállását Bicskére teszi. Kossuth a győri visszavonulás után december 27-én levelében a következő kérdésekre vár választ: Miért hátrál a tábornok? Mi történik Perczellel? Milyen pozíciókat akar tartani? Görgeit persze sértik a kérdések. Különösen az első, hiszen előtte ott a nyilvánvaló magyarázat - mellyel minden percben szembe kell néznie - nevezetesen az, hogy nincs más választás. Ezen felül - míg a kormányzat figyelmének középpontjában természetesen a főhadiszíntér áll, addig - Görgeinek kisebb gondja is nagyobb annál, hogy az ilyesfajta elszámolással foglalkozzon. Kossuth - más rálátással bírva a történetekre - pánikba esik. Van oka rá, hisz a független ország napról napra fogy, s ez mindekire csüggesztőleg hat. A megoldást egy (bármilyen) győzelemben látja, s mert Görgeitől ezt már nem várhatja, még december 28-án levelet ír Perczelnek, amelyben nyíltan összezsapást sürget: "...valami győzedelmecskét édes Móriczom..." Kossuth egy sikeres ütközetben látja tehát a nemzet pszichikai újjászületését, amely majd kitart a végső győzelemig. Katonai szempontok már nem is érdeklik, hiszen Perczel pozícióját pontosan nem is ismeri. A bujtogató levél párja másnap készen el Görgeinek címezve, amely viszont az engedelmes Kossuthot mutatja, aki aláveti magát a tábornok elképzeléseinek. Az első levél hatása december 30-án hajnalban jelentkezik. Perczel vállalja azt ütközést, és megsemmisítő vereséget szenved Móránál a túlerőtől. Nyitottá válik ezzel az út Buda felé, s ezzel Görgei végleg lemondhat arról, hogy a főváros előtt megállítja az ellent. A kormány nem késlekedik már december 31-én Pest Budát elhagyni, ennek

pszichikai hatásaival mit sem törődve, s egyidőben ezzel utasítja Görgei vezérőrnagyot ütközet megtételére, vagy ha ez lehetetlen, a sereg megóvására.

Görgei január 2-án átmegy Pestre, hogy Kossuthnak beszámoljon arról, miért is kivitelezhetetlen Mór óta bármiféle ellenállás Buda alatt, Pesten azonban már csak a két napja elutazott kormány hűlt helyét leli.

A személyes találkozás - annak minden eredményével együtt - elmarad, és a tábornok érthetően csalódott. A kitartást mindig hangoztató Honvédelmi Bizottmány - Kossuthtal az élen - már Debrecennél jár, lemondva arról a lehetőségről, hogy a politikai és hadi vezetés végre félreértésektől mentesen, közvetlenül egyeztesse nézeteit. Útmutatást ebben a helyzetben Görgei csak a hadügyminiszter helyettesétől - a Pesten tartózkodó Vetter Antaltól - várhat.

A gyászos hangulatú fővárosban összeülő haditanács meg is hozza határozatait. Eszerint Görgeinek a Duna bal partján kell vonulnia, s onnan szorongattatás esetén a bányavárosokba húzódnak. A legfontosabb cél: a hadsereg megóvása. A feldunai magyar hadsereg ezekben a hetekben, napokban magát a független Magyarországot jelenti, melynek esetleges elvesztése egyenlő az ország függetlenségének megszűnésével. Ez a fajta kiválasztottság Görgei számára elsősorban óriási felelősséget jelez, amelynek viselését ő vállalja is. De ha minden felelősség az övé, akkor a döntések is legyenek azok, hiszen csak így vállalhat értük garanciát.

A főszereg 1849. január 4-én hajnalban átkelven a Duna jégén, Vácra vonul. A város tele van újonccal, akik ugyan csatlakoznak a főerőhöz, de hiányzik belőlük minden lelkesedés, ahogy ez a sereg régi törzsére is igaz.

Az emberek nem bíznak többé küzdelmük sikerében.

A tisztikar letargiája a legnagyobb. Többen (Zichy, Karger,

Lázár stb.) meg is válnak posztjuktól. A külső ellenség-nél - úgy látszik - nagyobb veszéllyel, a belső felbomlás-sal kell a vezérnek szembenéznie.

Mindez csupán úgy lehetséges, ha az állományt - amely rajongásig szereti vezetőjét - meggyőzi arról, hogy a harc-nak küldetése van, amely törvényes kereteiből nem lép ki soha, s egyben biztosítja a honvédeket, hogy a hadsereg legalábbis önmaga ura, s nem lehet rajta kívülálló politi-kai erő eszköze. A széthullás tragédiáját elkerülendő, ja-nuár 5-én a tábornok két részből álló kiáltványt bocsájt közre. Az első rész egy fölhívás a sereghez:

A FELDUNAI MAGYAR KIRÁLYI HADSEREGHEZ

Úgy látszik, hogy azon előnyök, melyeket a túlnyomó ellen-ség a feldunai hadsereg felett kivívott, nevezetesen pedig az utóbbi események, lehangoló befolyásuknál fogva, töb-bekben azon nemes öntudatot is megrendíték, mely bennünket legigazságosabb ügyünk védelmére összegyűjtött.

E megrendített öntudatot ismét erősíteni s a süllyedt bátorságot éleszteni kötelessége a vezérnek.

Teljesítem e kötelességet, midőn az összes seregnek egy ellenséges mellékerő ellen folyamatban lévő mozdulata által szebb reményekrek nyitok alkalmat; hiszem továbbá, miként a sereg lehangolt kedélye még inkább fog éledni, ha már történtek s az ennek utána történendők felett nyíltan és becsületesen bevallandom ítéletem s meggyőződésemet.

Én Magyarhon ügyét igazságos ügynek tartom, s ezért a vezérséget, mellyel megkínáltattam, el is vállaltam.

És meg fogom állni e helyet, valamíg a nemzet és e sereg bizalmát bírandom, habár el is tántorodnának sere-günk legjobbjai, s megtagadnák karukat az igaz ügytől.

Ez önérzet ad erőt, miként az 1848. évi november 1. óta történtek megítélésénél saját hibáimat is bevalljam;

ez által kívánván seregemnek az eszközök megválasztásában jövőre legjobb biztosítékot nyújtani.

Hibáztam, hogy a Honvédelmi Bizottmányt megszüntem szorgalmazni, álljon el alapos okaimnál fogva a határszélek őrzése s megvédése szerencsétlen feltételétől; mert minden egyéb baleset csupán és egyedül onnan származott, hogy a sereg folytonos végőri szolgálat általi zaklatása miatt - annak rendezése, számának szaporítása s megszilárdítása csak hiú remény maradt.

Hibáztam, hogy a bicskei főhadiszálláson a Honvédelmi Bizottmánytól kapott ama határozott utasításnak, miként a budai elővonalba húzódjunk vissza, engedelmeskedtem; mert e kevéssé okadatolt visszavonulás által oly kétes színbe tétetett a hadsereg, mintha egy, az igaz ügy sorsát eldöntő komoly csata elfogadásától vonakodnék. Azonban e parancs oly hatóságtól jött, mely maga az ország által választott s V. Ferdinánd által megerősített felelős hadügyminiszter, Mészáros Lázár tábornok úr által legfőbb hatalomnak elősmertetett s még folyvást elősmertetik, akként pedig, hogy nevezett hadügyminiszter úr hazánk irányában támadólag álló gróf Schlik ellen a tiszai tábor vezényletét a Honvédelmi Bizottmány parancsából átvette, s felügyelete alatt jelenleg is viseli. - Én ezt azon megnyugvással tehettem, hogy nem cselekszem sem magam jogtalanul, sem a reám bízott sereget jogtalanság elkövetésére nem vezetem - valamíg a Honvédelmi Bizottmány magához hú maradt.

Miután azonban 1849. évi január 1-jén, mialatt a fel-dunai hadsereg a visszavonulási parancshoz képest a budai elővonalon, ti. Hamzsabég, Tárnok, Sóskút és Bia körül állomásozott, a Honvédelmi Bizottmány ahelyett, hogy hős ki-tartás és seregünk közelébeni maradása által bebizonyította volna, miként lojalitásába helyezett bizalmunkat kiérdemli - a fővárost megfoghatatlan módon rögtön elhagyá,

Móron át történt győzelmes előnyomulása következtében seregünk a martonvásári támadó pozíciót elfoglalá - a Honvédelmi Bizottmány világos parancsa következtében azonban ezen támadó helyzetet a budai védelmi pozícióval kellett fölcserélni; s mindezek után az annyira zaklatott hadseregnek csak egyetlen vigasztaló kilátása maradt meg, ti. vívni Magyarhon fővárosának kapui előtt s annak utcáiban.

A Honvédelmi Bizottmány rendeleteinek előbbeni határozott hangja és a néphez intézett szózatai reményt nyújtottak, hogy a régóta óhajtott s most végre megjött eldöntő pillanatban, mindenkit lelkesítendő, erélyét fogja kifejteni. És mindezek helyett, miknek történnie kellett, sőt lehetett volna, 1849. január 1-jén Promontor főhadiszálláson azon jelentés érkezett meg, hogy:

1. A Honvédelmi Bizottmány a fővárost elhagyta.

2. Ugyanannak rendelete, miszerint a Buda előtti úgynevezett "első vonalban" a tétényi, ciai stb. vonalon eldöntő csatát vívjunk, de anélkül, hogy a hadsereget feláldozzuk vagy pedig a fővárost az ágyúzásnak kitegyük, azaz a hadseregnek a csata netáni bal kimenetele után a Duna bal partjára kellett volna menekülnie, dacára az egyetlen biztos átmenetnek és az üldöző ellenségnek; menekülnie anélkül, hogy a fővárost védelmezze.

3. Megérkezett azon utasítás, miszerint az elléges hadsereg fővezéréhez egy küldöttség átbocsáttassék.

E tények mindenike már csak egyenkint véve is elégendő lett volna arra, hogy a hadsereg bizodalját a Honvédelmi Bizottmány tagjaiban megingassa; együttvéve azonban azon aggodalmat kellett gerjeszteniök, mintha a hadsereg eddig - legszelídebb kifejezéssel élve - használható eszköz volna ugyan, de veszedelmes a gyakorlatlan kézben.

Hogy tehát közepette a belpolitikai izgalmaknak, melyeknek szegény hazánk főleg a legközelebbi jövőben áldozatja leszen, a hadsereg állását a szigorúan törvényes téren rendületlenül megtarthassa, nyilvánítja a következőket:

I.

A feldunai hadsereg letett esküjéhez hű marad, s Magyarországnak V. Ferdinánd király által szentesített alkotmánya érdekében minden külső ellenséggel határozottan szembeszáll.

II.

Nem kisebb határozottsággal azonban fel fog lépni mindazok ellen, kik az ország belsejében az alkotmányos királyságot idő előtti köztársasági izgatásokkal felforgatni megkísértenék.

III.

Az alkotmányos királyság fogalmából - melyért a feldunai hadsereg utolsó emberig harcolni kész - önként következik, miszerint a hadsereg csak azon parancsoknak fog engedelmesskedni, melyeket hozzá a felelős magyar hadügy-miniszter vagy helyettese (jelenleg Vetter tábornok) törvényes alakban bocsát ki.

IV.

A feldunai hadsereg, szem előtt tartva Magyarhon alkotmányára letett esküjét s a katonai becsületet, tökéletesen tudja, mit akar s mit kell tennie; kinyilatkoztatja, miképp az ellenséggeli bármily alkudozásnak eredményét csak úgy fogja elismerni, ha ezen alkudozás egyrészt Ma-

gyarország azon alkotmányformáját, melyre a hadsereg meg-
esküdött, másrészt pedig a hadseregnek katonai becsületét
biztosítandja.

Görgei Artúr
tábornok

A kiáltvány végre rendezni próbálja a belső ellentmondá-
sokat. A nyilatkozatban szereplő első és második pont a
katonák igazolását nyújtja. Az első pont tulajdonképpen
fikció, amely azt sugallja, hogy az áprilisi törvényeket
szentesítő magyar királyért harcol a sereg az ősi törvé-
nyeket is megszegő osztrák császár ellen. Erre a "légvár-
ra" épp a tisztánlátás végett van szükség.

Elvileg ekkor ugyanis két uralkodó van színen, és a de-
cember 2-i trónváltás a magyar politikai szférán belül is
megosztottságot szült. Batthyány a Honvédelmi Bizottmány-
nyal ellentétben nem menekül Debrecenbe, hanem Deákkal
együtt a Windisch-Grätz-cel történő tárgyalásokban látja
a megoldást. Eközben a Bizottmány a főhatalom birtokában
működik tovább. Mindezek mellett több mint egy hónapja
Ferenc József - önmagát legitim uralkodónak tekintve - a
magyar királyi jogosítványokat egyoldalúan magának tulaj-
donítja. Teljes a zűrzavar, amelynek középpontjában eddig
a hadsereg hányódott fennmaradásáért küzdve. Emellett amint
láttuk - felvetődött a kérdés: vajon nem törvénytelen-e egy
ideje maga a fegyverben állás ténye is, hiszen az már de
facto nem szolgálja a király érdekeit. Ha ez így van, ak-
kor a királyra tett eskü megszegésével vádolható minden
katona. (Erre hívta fel a figyelmet a tisztek hangos tün-
tetése január első napjaiban a főhadiszállás előtt.) A nyi-
latkozat első pontja megnyugtatta az aggódókat, hiszen

katonai esküjükhöz való hűséget proklamálja. A második pont - előfeltételezve az elsőt - elhatárolja magát a köztársasági célkitűzésektől. Ebben az időben - amint említettük - a nemzet s főleg a katonaság tradicionálisan monarchikus érzelmű. A köztársaság a köztudatban ekkor még egyenlő az anarchia fogalmával, hiszen évszázados hagyományt számol fel. Anarchiára pedig most van a legkevésbé szükség.

Megfontolt politikus ebben az időben az alkotmányos monarchia keretein belül látja a jövőt, s a realitásokkal nem számoló szélsőséges kalandorként értékeli a köztársaság szószólóit. Ráadásul sokan egy új szereplőt várnak Ausztriából, aki "...a Habsburg-ház második alapítója lesz azzal, hogy a kormány rendszert alkotmányos irányba reformálja..." Görgei ezen nézetekhez is alkalmazkodik, s ebből kitűnik, hogy őt nem az érzelmi hovatartozás, de inkább a korrekt katonai szolgálat érdekli.

Hadserege nem engedheti meg a politizálás luxusát. Megkapja öngazolásait, ahhoz viszont, hogy a lényeg, a sereg hatékonysága megvalósuljon, bizonyos elhatárolásokat kell nyilvánosságra hozni. Ezt tartalmazza a másik két pont.

A két tűz közé szorult sereg öntörvényűségre szorul, midőn az egyik oldalon Windisch-Grätz elutasítja az országgyűlés békéltetőit, s még a megtérni szándékozó császárhíveket is vagyonelkobzással, börtönnel fenyegeti; a másik oldalon a Bizottmány a republika felé tekint, élén Kossuthtal, aki az ingadozó tisztek vasraveretését javasolja.

A harmadik pont lényege, hogy a kapkodásaival hitelét vesztett - amúgy sem túl népszerű - civil kormányzatot megfosztja a hadsereg "kézivezérlésének" jogától. A Honvédelmi Bizottmány győzelmeket sürgető követeléseit egyszerűen

időszerűtlenek, amikor a fegyelem fenntartása és a sereg megóvása lehet a maximális program. Ez a program pedig csak a harmadik és negyedik pontban megjelölt módon, a szervezeti szabályok fenntartása által valósítható meg. A kiáltványban implicite benne van a legális szolgálat folyamatossága azzal, hogy a két utolsó pont tagadja a forradalmi kormány hadügyeket illető kompetenciáját. Görgei kinyilvánítja, hogy nem a Honvédelmi Bizottmány jóvoltából, hanem a sereg és annak tisztikara bizalma által fővezér. A hadsereg parancsuralmi és tekintélyelvű rendszerében óriási jelentőségű dolog, hogy az elismert és népszerű hadvezér kijelenti: teljesen a maga ura, és sem ő, sem az általa vezetett hadnép eszközzé nem válhat. Olyan tényező, amely háta mögött semmiféle alku nem köthető.

A nyilatkozat természetesen vérlázító Kossuthék számára. A diktátorságra való törekvés megvalósulásaként értékeli az eseményt. Ebben a szűklátókörűségben inkább a személyes sértettség a meghatározó, mint az átgondolt ítéletalkotás. Pulszkyból - aki Görgei agyonlövését ajánlja Kossuthnak - a gyenge képességű katona féltékenysége szól. Perczel móri csatavesztését bosszúlja meg azzal, hogy először nevezi nyilvánosság előtt korábbi ellenlábását árulónak. Kossuth saját tekintélyén ejtett csorbaként értelmezi a kiáltványt, pedig csak arról van szó, hogy Görgei egyenrangúságát deklarálja. Január 10-én az elnök engedelmesre szólítja fel a tábornokot, s emlékezteti arra, hogy a fővezéri hatalmat neki köszönheti. A kulisszák mögött még arra is hajlik, hogy árulóként aposztrofálja a keze közül kicsúszott hadvezért.

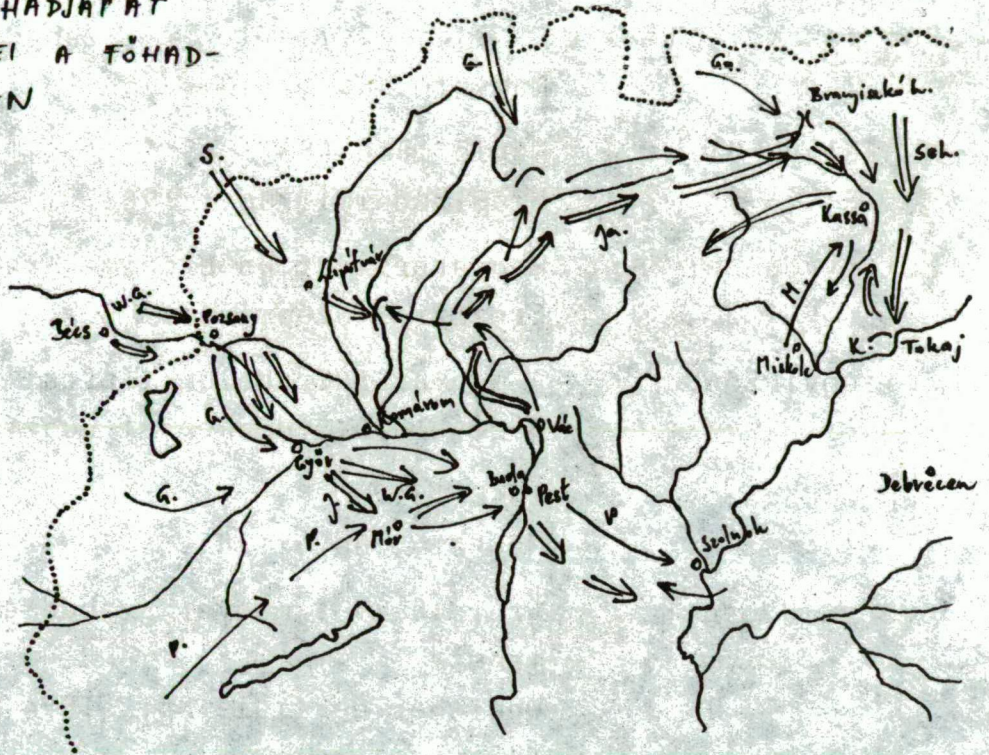
Mindezen felül - a bizalmatlanságot demonstrálandó - ellenőrző kormánybiztosokat küld a feldunai táborba Luzsenszky és Ragályi személyében. Ez persze Görgei és környezete fenntartásait tovább erősíti a kormányzattal szemben.

Az ellenség is reagál. Windisch-Grätz közvetlenül Görgeinek ajánl föl megegyezést - ami bizonyítja a kiáltvány tudomásulvételét - ez azonban érdemi válasz nélkül marad, és folytatódik a keservesen nehéz téli hadjárat.

A váci nyilatkozat egy rendkívül időszerű irányelv-ként értékelhető, amely nélkül aligha lett volna elkerülhető a magyar főhadserg szétzüllése. Az "irányadó" szó megteremtette a válságba került magyar szabadságharc folytatásának pszichikai feltételeit.

PAPP ZOLTÁN

A TÉLI HADJÁRAT ESEMÉNYEI A FŐHAD- SZINTÉREN

Selmagyarózat:

- Magyarok
- ⇒ Császáriak
- G. Görgöi
- P. Perczel
- Gu. Gúyon
- K. Klapka
- M. Mészáros

- W.G.: Windisch-Grätz
- G. Götze
- S. Simunich
- Sch. Schlik
- J. Jellačić
- Ja. Jablonowski

FORRÁSOK

- Pusztaszery László: Görgey Artúr a szabadságharcban
Magvető, Bp., 1984.
- Hunfalvy Pál: Napló 1848-49
Szépirodalmi, Bp., 1986.
- Pálffy János: Magyarországi és erdélyi urak
Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár
- Szilágyi Sándor: A magyar forradalom férfiai 1848-49-ből
Pest, 1850. (Heckenast Gusztáv sajátja)
- Supka Géza: 1848-1849
Magvető, Bp., 1985.
- Gracza György: Az 1848-49-i magyar szabadságharc története
Wodianer és fiai, Bp., 1894.
- Kossuth Lajos: Írások és beszédek 1848-49-ből
Európa, Bp., 1987.
- Görgey Artúr: Életem és működésem
Európa, Bp., 1988.
- Irányi Dániel - Charles-Louis Chassun: A magyar forradalom politikai története 1847-49
Szépirodalmi, Bp., 1989.
- F. Kiss Erzsébet: Az 1848-49-es magyar minisztériumok
Akadémiai, Bp., 1987.